

ego

DEZE MAAND

Peter Moreé: I want what I want. Pag. 8 en 9

Wim Jesse: Jan Lubbers en de kermis. Pag. 10

Jan Haasbroek: Blauwdruk voor overleving. Pag. 14 en 15

Adieu, krijgsraad!

De huidige krijgsraden zullen verdwijnen!

Dat besloot op de eerste dag van de zomer 1972, de Tweede Kamer der Staten-Generaal met overweldigende meerderheid.

We zijn er blij om. Want hoewel het aanvankelijk leek dat een overdracht van strafbevoegdheid van commandanten naar de militaire strafrechter een zekere vermaatschappelijking van strafprocessen t.a.v. militairen tot gevolg zou hebben, de praktijk van de laatste maanden bij de krijgsraden heeft ons vertrouwen in deze wel een deuk bezorgd.

Wil het proces van vermaatschappelijking van de strijdkrachten en democratisering in de strijdkrachten enige kans krijgen dan zal voor alles het militaire strafrecht zo dicht mogelijk bij het burgerlijk strafrecht moeten worden gebracht.

Daarom was het ons liever geweest als het voorstel van de oppositie dat tot doel had strafprocessen tegen militairen gewoon bij de burgerrechter onder te brengen, was aangenomen.

Het bleek, helaas, politiek geen haalbare kaart.

De regeringspartijen wilden de ministers van defensie en justitie die pleitten voor een onverkort handhaven van de huidige krijgsraden blijkbaar niet zo ver afvallen.

Er is nu een tussenweg gevonden die minder bevredigend is dan het voorstel van de oppositie maar die toch een weg zou kunnen bieden voor een moderner oplossing van het strafrecht voor militairen. Besloten is dat de huidige krijgsraden zullen verdwijnen en dat daarvoor in de plaats bij de gewone burger-rechtbanken aparte militaire strafkamers zullen worden ingericht. Bovendien is bepaald dat in die militaire strafkamers het aantal burgerjuristen zal moeten overheersen.

Het is een weg die mogelijkheden kan bieden. Dat hangt van de uitvoering af en daarop kan men natuurlijk bij twee ministers die liever de huidige krijgsraden wilden handhaven niet zonder meer gerust zijn.

Het is er mee als met wel meerdere besluiten van deze regering (denk aan de abortus-wetgeving), onder de druk van de publieke opinie gaat de regering in zekere zin overstag maar komt dan op de proppen met voorstellen die een vooruitstrevende uitvoering vereisen om tot resultaten te kunnen leiden. En van zo'n vooruitstrevende uitvoering kan men nu juist bij deze regering allerm minst zeker zijn. En in dit geval moet men dan nog zeggen dat het niet de regering maar de regeringspartijen zijn geweest die met het compromis-voorstel kwamen.

Staatsrechtelijk gezien zouden de ministers waarschijnlijk nog de mogelijkheid hebben om het voorstel gewoon naast zich neer te leggen. Maar gezien het feit dat het met overgrote meerderheid is aangenomen is dat toch niet waarschijnlijk.

Het is daarom nu zaak om er voor te zorgen dat de nieuwe strafkamers tot een gezonde rechtspraak kunnen komen.

En het is duidelijk hoe dat moet gebeuren. Rechters spreken nl. geen recht naar willekeur, maar zij zijn daarbij gebonden aan de wetgeving op dit gebied, die trouwens, als regel, de rechters wel een zekere speelruimte laat. En dus is het van het hoogste belang dat de nieuwe strafkamers kunnen gaan opereren met een moderne wetgeving. En die wetgeving bevindt zich juist op dit ogenblik op de helling! Onder de druk van de publieke opinie en de politici heeft de minister in zijn nota „Tuchtrecht” van het begin van dit jaar een herziening aangekondigd van het militair tucht- en strafrecht.

Het lijkt me nu de taak van politici van regeringspartijen en oppositie om er voor te zorgen dat er een modern tucht- en strafrecht voor militairen tot stand zal komen.

Alleen op deze wijze kunnen zij aantonen dat ze met het huidige voorstel van de opheffing van de krijgsraden de bedoeling hebben gehad een begin te maken met een gezondmaking van de rechtspraak voor militairen.

Wij hopen er op en zullen er in de komende maanden zeker nog aandacht aan besteden.

Voorlopig besluiten we, en zonder enige droefheid, met: adieu, krijgsraad!

Red.

ego

Maandblad van de humanistische geestelijke verzorging voor militairen

Nr. 7 - juli 1972
11de jaargang

Redacteur: H. Lips,
Hoofdraadsman

Adres redactie
en administratie:

Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Hoofdstr. 84,
Driebergen
telefoon 03438 — 2878

Vaste medewerkers:

Jan Haasbroek
Wim Jesse
Peter J. Morée
Rien Robijns
Bert Vuijsje
Dick Zaal

Abonnementsprijs f 6,— per
jaar, te storten op postgiro-
rekening 480414 t.n.v. Hoofd-
raadsman Humanistische
Geestelijke Verzorging te
Driebergen
Militairen ontvangen het blad
op aanvraag zonder betaling.

Bij de voorplaat:

Gymnastiek vormt tegenwoordig een belangrijk onderdeel van het lesprogramma op school. Leonard Freed fotografeerde deze oefening in een Amsterdamse school.

Na een keihard gitaarintro en dito drumslagen kreunt zanger Mick Jagger: „Oh yeah”. Een kat die zich uitrekt om weer eens op jacht te gaan. En dan gebeurt het, op de nieuwste plaat van de Rolling Stones, *Exile on Main Street*, waarover dit gaat. Achttien nummers werk van het allerhoogste gehalte, zowel naar maatstaven van de Rolling Stones als naar de maatstaven van de op rhytm and blues geënte blanke muziek, tegenwoordig wel aangeduid als Nieuwe Zakelijkheid.

De muziek op deze Rolling Stonesplaat is zoals hun muziek hoort te zijn. Vitaal, hard, massief, agressief, dreigend, gewelddadig.

Want dat is hun stijl, al sinds het begin van de zestiger jaren. Ze begonnen met „echte” rhytm and blues muziek, nageaapt van mensen als Muddy Waters, Howlin' Wolf, Jimmy Reed, Willie Dixon en Slim Harpo. Het was de muziek van minderheden, mensen in een achteraf hoekje van de samenleving. Geen wonder dus dat de zestienjarige die overnamen, tussen '60 en '65. Maar toen de Rolling Stones verder kwamen lieten ze het niet bij het verwoorden van het leed, het uitzingen van de pech. Ze vochten terug. De Rolling Stones komen op de wereld af, in plaats van omgekeerd. Mick Jagger wordt een symbool. Een sex-symbool, met zijn lenige lijf. Een arrogante, cynische, tomeloze rebel, zanger bij een troepje duivelsheesters.

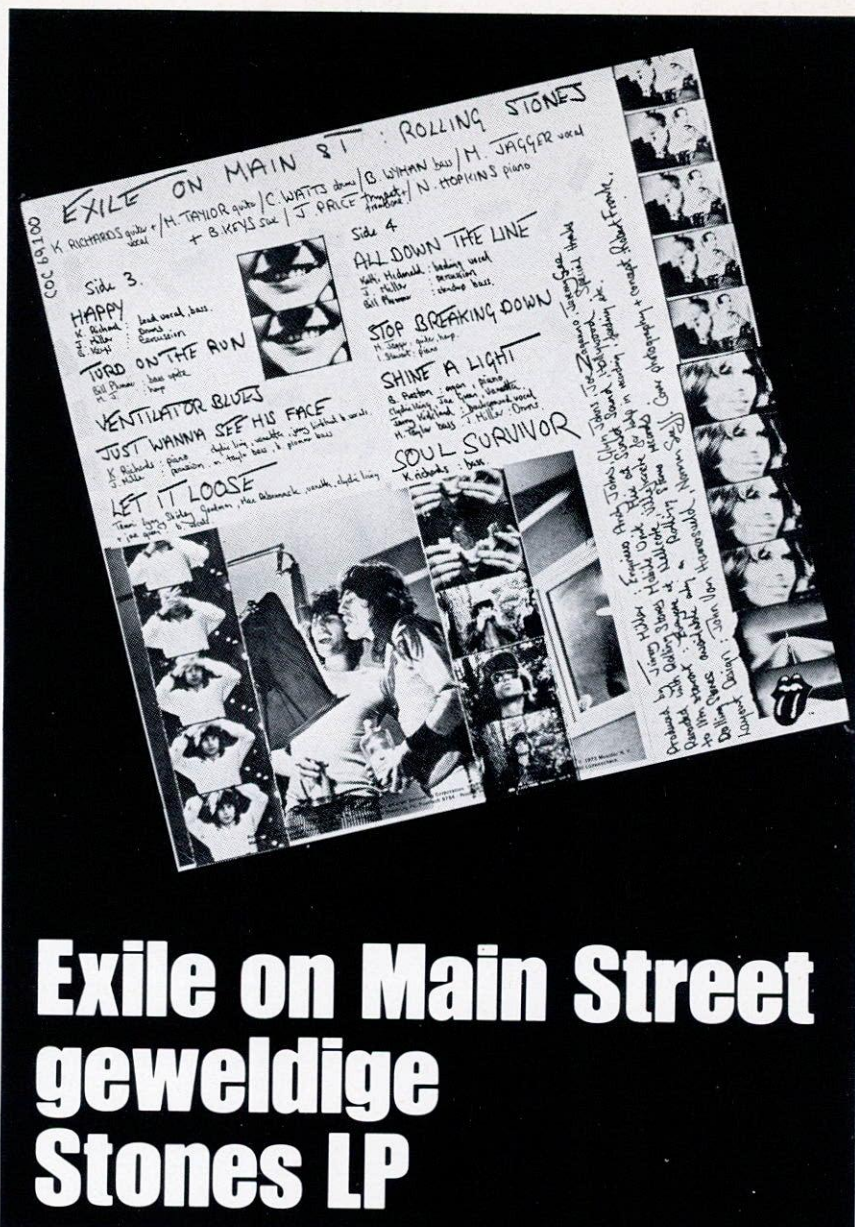
Het hoogtepunt komt met hun langspeler *Beggars Banquet*, met het nummer *Sympathy For The Devil*, waarin Jagger de rol van de duivel zingt. Maar ze gaan verder met het verspreiden van hun duivelse en gewelddadige betovering. De sfeer daarvan wordt werkelijkheid op de dag dat Brian Jones, één van hen, sterft op de grens tussen ongeval en zelfmoord.

Nog één plaat komt er, *Let it Bleed*, en daarna wordt alles werkelijkheid. Een inderhaast georganiseerd optreden in het Noord-Amerikaanse Altamont. Het weer is guur, de mensen onrustig. De Stones. Jagger dansend, zingend, bezwerend, nerveus. We zien het allemaal op de film *Gimme Shelter*. Het gaat niet goed, we zien hoe vlak voor het podium iemand wordt vermoord, verlengstuk van de muziek.

Plotseling vindt men dan de Stones niet aardig meer. Ze hebben afgedaan als minderheidsgroep, als rebellen. Het woord Fascisten valt. Nonsens. De enige fascisten zijn wijzelf, en de Stones zingen en spelen ons na. Zoals de negers hun *city-blues* hebben, harder en heviger dan de country-blues, zo spelen de Stones voor ons, de blanke oorlogsvoerders.

En de Stones niet alleen, want tot het verschijnen van deze *Exile on Main Street* liepen ze eigenlijk achter, hoe goed de vorige plaat, *Sticky Fingers*, ook was.

Maar daarna zijn anderen gekomen, met name de gitaarvirtuozen. Eric „Showhand” Clapton had daarvan in '70 al een voorproefje gegeven, samen met Duane Allman, in *Derek and the Domino's „Layla”*, een klassieke plaat. Allman deed het in '71 nog eens stevig over op de live-plaat uit de Fillmore. Muziek die hard gespeeld moet worden, en op topvolume afgedraaid.

Exile on Main Street gewelddige Stones LP

Muziek van mensen die geen blad voor de mond nemen. Muziek voor de Rolling Stones dus.

Nou, of het muziek voor de Rolling Stones is. Op *Exile on Main Street* staat geen enkel zwak nummer, zelfs geen enkel langzaam nummer. *Let It Loose* begint weliswaar wat langzaam, maar loopt uit in een orgie van gewelddadig geluid. Het eerste nummer noemde ik al, *Rocks Off*, met de sinistere schreeuw van Jagger, de recht in de maag stompende gitaarloopjes. Tijd om bij te komen krijgen we niet, want onmiddellijk volgt *Rip This Joint*, ondersteund door Nick Hopkins op de piano, Bobby Keys, sax, en Jim Price, trombone. Zij bieden trouwens op de meeste nummers uitstekende steun, soms samen met een „gillende-meiden-koortje” en zanger Mac Rabennack, alias Dr. John The Nighttripper. Moet ik nog meer nummers noemen? *All down The Line*, met bijtende gitaarschoten, de hit-single *Tumblin' Dice*, het arrogante *Sweet Virginia*. De uitbarsting *Stop Breaking Down*. En dan, aan het slot, *Soul Survivor*, waar-

in alles nog eens dunnetjes wordt overgedaan.

Exile on Main Street, de pasverschenen, zeer uitstekende dubbele langspeelplaat van de Rolling Stones is verpakt in een uitklaphoes met daarop foto's van de diverse Rolling Stones, en van Main Street, Los Angeles, waar ze in de winter van '71-'72 woonden om deze plaat in elkaar te zetten. In de klaphoes voor iedere plaat een aparte hoes (één is bij dit stuk geplaatst), ook ruim voorzien van foto's én de gegevens van de nummers. De platen zitten dan weer, in een blanco binnenhoes, in deze losse hoezen. Bijverpakt nog een rits prentbriefkaarten met diverse momentopnamen van de aankomst van de Rolling Stones in ballingschap.

Dit alles is in de handel voor de wel zeer civiele prijs van f 25,-, die we hier vermelden omdat het een voorbeeld is voor andere platenfabrikanten. Voorlopig zal er geen betere plaat verschijnen, noch qua presentatie, noch qua muziek. Haast je dus!

JAN STOOF

GV in moeilijk parket

De geestelijke verzorging bevindt zich in een zonder meer zeer moeilijk parket, daar zal vrijwel iedereen het me eens zijn. Het dilemma waarvoor zij zich geplaatst ziet: mee-evolueren met de snel veranderende maatschappij (en dat is wat je kunt verwachten van een organisatie met een sterke sociaal-maatschappelijke inslag), of blijven werken binnen het patroon van de strijdkrachten, dat nu eenmaal jammer genoeg weinig ruimte biedt voor (snelle) veranderingen.

Binnen de geestelijke verzorging staat deze vraag momenteel in het middelpunt van de discussies. De humanistische raadslieden schijnen gezamenlijk al gekozen te hebben — zij het misschien nog wat aarzelend — voor aansluiting bij de maatschappij buiten het leger, de rooms-katholieke en protestantse geestelijke verzorgers lijken, behoudens een enkeling, nog moeilijk hun keus te kunnen maken. En dat is niet verwonderlijk, want zo gemakkelijk is de keus ook niet. In de eerste alinea stel ik het erg simpel in een paar woorden, maar natuurlijk hangen met de vraag nog een flink aantal problemen samen. Kiest men nl. voor de eerste mogelijkheid, houdt dat dan niet tegelijk in, dat de geestelijke verzorger zijn terrein moet verleggen? Moet hij zich dan niet opstellen, onafhankelijk van de krijgsmacht, kritisch ten opzichte van die krijgsmacht? Moet de g.v. nieuwe stijl dan uitgebreid worden ten opzichte van de g.v. nu, juist vanwege de bredere basis en de grotere omvang van de problematiek waarin men zich verdiept? En niet in het minst de vraag, wat eigenlijk de betekenis van die g.v. is, of zou kunnen zijn.

Onderbreking

Om met dat laatste te beginnen: wat is momenteel eigenlijk de betekenis van de g.v. binnen de strijdkrachten? Misschien niet zo vleidend voor de mensen die haar uitoefenen, maar afgezien van de individuele hulpverlening eigenlijk weinig. Het is zo dat de g.v. door de dienstplichtigen beschouwd wordt als een welkome onderbreking van de dagelijkse sleur, maar niet gewaardeerd wordt op grond van wat tijdens een uur g.v. gebeurt. Het overbrengen van de respectievelijke levensbeschouwingen wordt beschouwd als een lachertje; immers het gehele maatschappijbeeld van tegenwoordig laat toch wel zien dat de jongeren het, voorzover het hun levensbeschouwing betreft, liever zelf uitzoeken. Het punt maatschappelijke vorming, tegenwoordig toch wel het belangrijkste onderdeel van de g.v., wordt gewaardeerd, maar slechts door een kleine groep, en dan meestal door die groep die die vorming het minst nodig lijkt te hebben. Bij de rest ontbreekt iedere belang-

We vervolgen hierbij de serie artikelen over de geestelijke verzorging in de strijdkrachten. We hebben reeds gehad twee artikelen van twee hoofden van geestelijke verzorging (Aalm. Bär en ds. v. d. Poel), twee artikelen van mensen uit de kringen van verenigingen voor militairen (de heren Hogenboom en Stoof) en nu dan twee artikelen van dienstplichtige militairen (de heren Buter en Hogerwerff). In de volgende nummers komen dan nog twee artikelen van schrijvers die de opvattingen van de militaire autoriteiten op dit punt zullen weergeven en van twee humanistische raadslieden. Tenslotte hopen we de serie te besluiten met een samenvattend artikel van de redactie.

Red.

stelling op dit gebied, en het is de geestelijke verzorger nog niet gelukt die belangstelling op te wekken.

En hier lijkt nu de taak van de geestelijke verzorging in de toekomst te liggen, in de maatschappelijke vorming. Zij moet allereerst op alle mogelijke manieren de belangstelling hiervoor bij de dienstplichtigen wekken, en zich daarna intensief met deze vorming bezig houden. Zo intensief, dat één uur in de week beslist niet voldoende zal blijken. Want het is toch te gek, dat in deze tijd dat de werkende jongeren één dag in de week vorming eisen (nu nog tot zeventien jaar, maar in de toekomst ongetwijfeld langer), diezelfde jongeren zogauw ze in dienst komen vrijwel geen kans meer krijgen zich te vormen. En dat, terwijl ze toch in een klimaat verkeren dat, misschien nog wel meer dan een fabriek, aanleiding geeft tot geestelijke afstomping. De grootste moeilijkheid waar men mee te maken zal krijgen is echter de vraag, hoe de belangstelling van de dienstplichtige zoverre op te wekken, dat hij zich ook positief wil opstellen ten opzichte van die maatschappelijke vorming. Hoe hem actief mee te laten denken over een betere maatschappij? Een antwoord lijkt me: te beginnen te praten over die maatschappij waarin hij zelf leeft, waarmee hijzelf het meest mee te maken heeft, de eigen maatschappij die de Nederlandse krijgsmacht vormt. Het is nl. daar, waar de meeste dienstplichtigen het eerst veranderingen willen zien. Niet praten over de problemen van de maatschappij waarvan hijzelf voor een bepaalde tijd feitelijk geen deel uit-

maakt, maar beginnen met de problematiek van zijn eigen beperkte maatschappij.

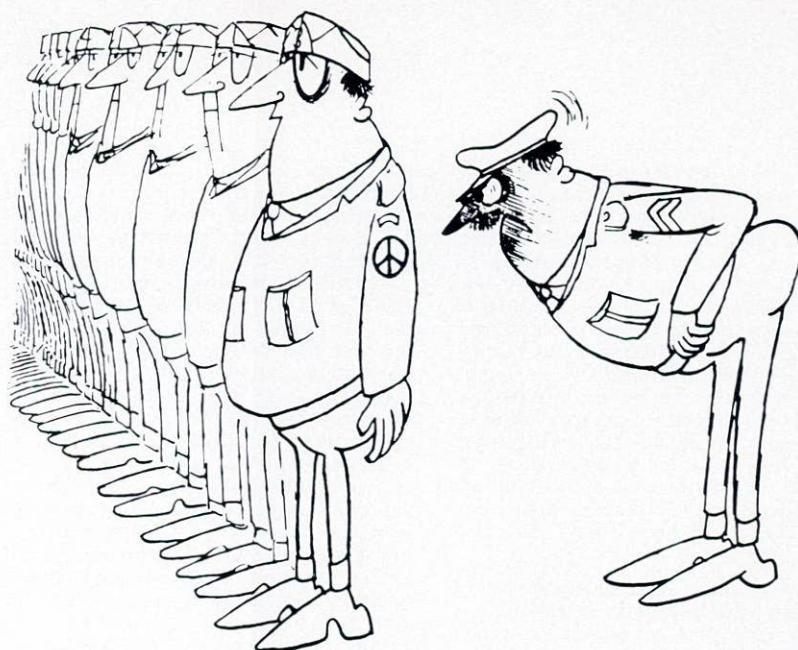
Gezonde kritiek

Praten over de problemen van de krijgsmacht houdt echter automatisch in, gezonde kritiek uiten op die krijgsmacht. En de geestelijk verzorger zal zich dan, als begeleider van die gesprekken, objectief moeten kunnen opstellen tegenover die krijgsmacht. En dat houdt dan weer in, dat hij van het apparaat volkomen onafhankelijk moet zijn. Hij moet er niet zitten als een soort officier, lid van de militaire hiërarchie. Hij moet niets met de militaire maatschappij te maken hebben, behalve dat hij er actief over meepraat. Het zou voor de sfeervorming, nodig om tot een goed en open gesprek te komen, dan misschien ook aan te bevelen zijn, het uniform voor de geestelijk verzorger af te schaffen. Is het proces van maatschappelijke vorming door deze gesprekken over de militaire maatschappij eenmaal op gang gekomen, dan zal men ook gemakkelijk kunnen uitbreiden en op gesprekken over maatschappijproblemen in het algemeen kunnen komen. Dit alles houdt echter wel in, dat veel meer tijd voor de geestelijke verzorging — misschien zou beter gesproken kunnen worden van geestelijke vorming — moet worden uitgetrokken. Ik denk in dit verband aan zeker een halve dag per week, of liever nog twee dagen in de maand, die dan zouden moeten worden doorgebracht buiten de kazerne, bijvoorbeeld in een militair tehuis à la Coornherthuis. Het enige probleem vormen dan de financiën, want het staat buiten kijf, dat de benodigde tijd gemakkelijk kan worden uitgetrokken, indien de autoriteiten daaraan hun medewerking willen geven (denk in dit verband even aan de VVDM-nota „Motivatief Dienstplichtigen”, waarin o.a. meer vorming wordt aanbevolen als remedie tegen de verveling die in de parate tijd optreedt.).

Toekomstbeeld

Kortom, het toekomstbeeld van de geestelijke verzorging zou deze moeten zijn: in plaats van verzorging vorming, waarvoor veel meer tijd wordt uitgetrokken dan nu het geval is. Doel is de dienstplichtige meer maatschappelijk bewust te maken, waarbij wordt begonnen met de militaire maatschappij. De geestelijk verzorger dient zich hiertoe geheel onafhankelijk van het militaire apparaat op te stellen. En wie weet, zal het ook mogelijk zijn in dit raam te komen tot één instituut voor maatschappelijke vorming, waarbij de predikanten katholiek, protestant of humanistisch rustig vergeten kunnen worden.

JAN BUTER

Een uurtje GV-uitzitten

a) *Over de betekenis in de krijgsmacht en de taken van de g.v. naast de traditionele taken als woordverklondiging en individuele verzorging.*

Na mijn bijna 16 maanden militaire dienst heb ik van woordverklondiging nog nooit iets gemerkt. Van individuele verzorging heb ik nooit iets gemerkt, omdat ik gelukkig nooit grote problemen in dienst gehad heb. Blijven over de gewone g.v.-bijeekkomsten. Tijdens die geestelijke verzorging worden meestal wat discussies gehouden, die echter vrijwel niets om het lijf hebben, omdat het grootste gedeelte van de aanwezigen meestal apatisch voor zich uit zit te staren en er ook vrijwel nooit beroepspersoneel naar de geestelijke verzorging komt, zodat men dikwijls niet verder komt dat een eenrichtingsverkeer-discussie tussen enkele personen, waarbij nog komt dat de meeste dominees en aalmoezeniers vrijwel geen opzienbarende uitspraken doen, zodat het meer een uurtje g.v.-uitzitten wordt. Voor veel mensen is de g.v. dan ook niet bepaald een „must”.

b) *Het zelfstandig (lees onafhankelijk) opstellen van de g.v.*

Het zich zelfstandig opstellen t.o.v. het militair apparaat is voor een g.v.-man een zuiver individuele be-

slissing, omdat de verschillende stromingen niet allemaal dezelfde mening over zaken binnen de krijgsmacht hebben en er natuurlijk ook sprake is van een soort inkapselen. Wel vind ik het een vereiste dat de g.v.-ers het militair uniform aan de wilgen hangen c.q. inleveren, omdat de dienstplichtigen (en daarmee de grootste groep) het zeer zeker op prijs zullen stellen om niet langer tegen een rkprotchrhummajoor of -kapitein aan te praten omdat dit toch een soort remmende werking heeft. Ik kan mij ook bijna niet voorstellen dat het beroepspersoneel ernstige bezwaren zou hebben tegen een burger geestelijk verzorger.

c) *Kritiek van de g.v. op het militair apparaat.*

Kritiek op zaken, waardoor de mens in de krijgsmacht door de (vaak sterk verouderde) leefregels in de knel komt, is wel degelijk gewenst. De humanisten hebben dan ook al verschillende keren een kritisch geluid laten horen (bijvoorbeeld door zich solidair te verklaren met vvd-m-acties en het schrijven van brieven aan de minister van defensie over Schul-Dona en Rinus Wehrman). De rk- en prot-verzorgers zijn echter vrijwel geheel achter hun bureaus ingedommeld en de enkelen die hun kritiek willen spuien worden op zachtzin-

nige wijze de nek omgedraaid (zoals gebeurd is met het kritische katholieke blad G 3, waarvan het katholiek thuisfront prompt haar kollektief abonnement opzegde).

d) *Is de omvang van de g.v. in de strijdkrachten thans te groot/precies goed/te klein?*

Deze vraag had ik graag anders gesteld gezien, omdat de omvang van de g.v. in de strijdkrachten m.i. niet het belangrijkste is. In de eerste plaats moet niet de kwantiteit maar de kwaliteit van de g.v. ter discussie staan, omdat m.i. veel dominees en aalmoezeniers te weinig initiatief tonen om werkelijk goede discussies binnen de kazernes op gang te brengen. Bij de raadsmanen is de situatie vrijwel omgekeerd, omdat zij vaak wel bereid zijn om werkelijk goede discussies op touw te zetten en zelf de g.v. ter discussie te stellen.

Ook de vorming in de tehuizen als Coornherthuis en de Vlasakkers spreekt voor zich. De humanisten maken veel reclame om mensen naar het Coornherthuis te krijgen, waar dan ook spoedig „vol” moet worden verkocht. De rk en protchr tehuizen maken veel minder propaganda en ik kan ook niet bij alle dominees en aalmoezeniers veel animo vinden om mensen naar zo'n vormingscentrum te krijgen.

F. HOGERWERF

Kinderen van een dode keeper

In het begin der jaren vijftig was het iedere zaterdagmiddag rond 13.30 uur vaste prik: Verzamelen in de kleedhokken van de voetbalclub Westerkwartier, een amateurvereniging in Den Haag, snel omkleeden, met een man of veertien naar de kantine en dan gespannen luisteren (de aangrenzende deuren werden door ons zo hermetisch mogelijk afgesloten, de tegenpartij had immers overal oren) naar de leider van het junioren A-elftal die tergend langzaam zijn krijtje pakte en nog langzamer de namen opschreef van de mensen die die middag de kleuren zouden moeten hoog houden. Wat overigens lukte. En hoe! Wow!

Zonder de lezer te vervelen met alle uitslagen van de diverse seizoenen, wij werden drie jaar achtereen kampioen. Bijna vanzelfsprekend. Achteraf denk ik, dat de KNVB ons te licht indeelde, maar daar wilde toen terecht niemand van horen. Eigen prestaties kleineren, kan altijd later nog. Bijvoorbeeld wanneer je als volwassen (aan)gemerkt door het leven meent te moeten sloffen, dat met een *eigen* leven niets te maken heeft. Toch waren er ook toen wel eens problemen.

Zo herinner ik mij (het was het laatste seizoen dat wij kampioen zouden worden) een warme zaterdagmiddag dat op de stip van de keeper geen naam kon worden ingevuld. Althans niet om half-twee. En uiteindelijk ook niet om twee uur. De jongen was niet komen opdagen... Later kwam hij alsnog, maar toen was het inmiddels vijf uur en hadden wij met 3—3 gelijkspel tegen het vrijwel gedegradeerde Loosduinen Sport genoeg moeten nemen. Jongen in kwestie haalde zijn schouders op en ging opnieuw richting strand waar het vriendinnetje van meneer lag te wachten. Wij waren razend, zo ook de leiding. De jongen werd voor twee wedstrijden geschorst. Een aantal weken later, wij draaiden aanmerkelijk beter en werden inderdaad alsnog kampioen, hoorden wij de jongen bij het intrappen lachend schreeuwen: „Kom op! Linker bovenhoek! Rechts van het midden! Of precies tegen de paal! Ik pak ze wel! Ik ben onmisbaar...!”

Het irritante was, dat ie gelijk had. Het bleek al direkt het jaar daarna. Hij bedankte als lid, moest in het vervolg zaterdags zijn vader helpen op de markt. De resultaten werden pover tot zeer bedroevend. Hij was onmisbaar. Een voor menigeen misschien onbelangrijk brokje jeugdsentiment, voor mij echter niet om aan voorbij te gaan toen ik het recente boek van Alain Teister — *Kinderen van een dode keeper* — las. In dit boek n.l. speelt de onmisbaarheid een allesoverheersende rol, ook al geeft Teister dat slechts een

paar maal expliciet aan. Zo bijvoorbeeld wanneer hij met Remco Campert op Ibiza, waar het boek hoofdzakelijk speelt, een voetbalwedstrijd bijwoont en kinderen voor de aanvang van de wedstrijd bloemen leggen bij het LEGE doel. Dit om de overleden doelman te gedenken. Natuurlijk betekent dit niet het einde van de plaatselijke voetbalclub, uiteindelijk zijn reserve-spelers er niet voor niets. Maar toch, even, dat met die bloemen, dat gevoel er pas goed te zijn als je er niet meer bent. Wat tegelijkertijd wel weer niet op zal gaan. Bovendien, en waarom zou dat niet gezegd mogen worden, het voordeel van de dood: Niet meer te kunnen falen. Verlies lijden zonder dat het jouw schuld is. Geen twijfels meer hebben. Niet meer behoeven te drinken, schrijven en vrijen, zoals bij Teister, om mensen en toestanden recht te zetten die in wezen al zo krom zijn dat de gedachte aan de daad alleen al, doodvermoeiend is.

Modern boek

Men heeft het waarschijnlijk al weer in de gaten, — *Kinderen van een dode keeper* — een mooie titel voor het bekende moderne boek. En wat dat is, zal geen lezer van deze rubriek onderhand nog kunnen ontgaan: Het betekent mogelijk onmogelijkheden, meer bestaan dan LEVEN (wat is het verschil overigens?), meer „roken” dan inhaleren, meer sex dan liefde, etc. Zo ongeveer is het wel, ja. Met dien verstande dat dat alles bij Teister niet alleen af en toe zeer geestig is, maar zo hier en daar ook fundamenteeler dan men misschien wenst en/of denkt. Safe als het lijkt zich te verschuilen achter het al-weer-een-boek-over-door-van-en-in-het-bekende-artiesten-wereldje-splend. Wat die artiestenwereld dan wel is en wat voor bijzonders daar speelt, sorry, ik heb weinig behoefte dat te benaderen. En wel om de simpele reden dat ik niet geloof in de uniciteit van zo'n wereldje, maar wel in het krampachtige, zichzelf kamouflerend, verwijzen naar dat toch zo aparte wereldje.

Ik moet hierbij onwillekeurig denken aan (niet zo onbegrijpelijk n.a.v. dit — *Kinderen van een dode keeper* —) aan — Het Gangstermeisje — van Remco Campert. Een niet zo recent boek, maar representatief in dit verband, omdat dat boek door sommigen ook werd afgedaan met „het typische schrijversboek”... En dat omdat een man (Campert) in Z-Frankrijk orde op zaken, zoals zijn huwelijk, en zichzelf probeert te stellen? Is dat nu zo typisch des schrijvers? En geldt dat ook voor Teister die in zijn boek o.m. de „band” met zijn ouders, milieu, zijn vrouwen, zijn kinderen, zijn teveel drinken en misschien wel het ver-

slaafd zijn aan sex tracht te (be)zien? Ik dacht het niet.

Vershil

Als er dan toch een verschil moet zijn, misschien komt dat dan doordat de schrijver, of welke artiest ook, zich iets minder gemakkelijk bij onvermogen of menselijk kortsluiten neerlegt. Waarbij in het geval van Teister opmerkelijk is dat hij m.i. zoveel gevoel voor nuances heeft dat je van zijn — *Kinderen van een dode keeper* — niet kan zeggen dat het een melo-drama is geworden. Terwijl dat er overigens zeker had kunnen inzitten. Ik noem o.m. het hoofdstuk — *Recht voor je raap, zoon* — waarin Teister het behoorlijk te kwaad heeft met zijn twee kapotte huwelijken en de gevolgen daarvan. Een klein gedeelte hieruit:

(...) „*Kinderen van een dode vader, dacht ik. Daar ben je er een van. Wat voel je er over, dat ik niet bij je woon, dat ik niet met je speel, dat je me niet vaker ziet dan tweemaal per maand, af en toe een vakantie? Dat onze contacten bestaan uit een ijsje, een zakje patat, wat flipperen in het café, en de volgende dag een ochtendvoorstelling van de Dikke en de Dunne, van Sjors en Sjimmi, van Bambi? Ja zeker, af en toe praten we. Als mama gezegd heeft dat er iets mis met je is, dat je weer jat bij het leven, en niet te harden bent als ze een vriend heeft. Wat je ruikt van me is nicotine, olievers, drank, niet een geur van samen met Anja in bed of aan tafel. De parfums die jij al geroken hebt in je leven, de andere kleur lipstick die je moet hebben waargenomen — soms omhels ik je zo, dat je bijna breekt, soms scheld ik je uit. Je vindt me een fijne vader. Maar wel een met tussenpozen, denk ik dan zelf (...).*”

De afstand, relatie, dode keeper — vader is niet zo groot, m.i. niet zo gezocht.

Evenmin de afstand schrijver/dichter-lezer, zoals misschien blijkt uit een gedicht van Teister, opgenomen in zijn bundel — *De ziekte van chopin* —:

Remco groet 's morgens de dingen
Dag glas, dag fles van gisternacht,
hoest hoest, dag jam,
dag jammerkejam naast de boterham,
dat eitje, dag uitje,
hoest, hoest,
dag sokken, dag Formentera,
o jesus wat voel ik me
voel ik me eigenlijk wel?

— *Kinderen van een dode keeper* —
zowel als — *De ziekte van chopin* —
werden uitgegeven door De Bezige Bij,
Amsterdam.

DICK ZAAL

BOEKENWEEK

Boekendag in Duitsland

Op de geestelijke verzorgings-bijeenkomsten kwam naar voren dat een aantal mensen wel graag eens iets meer wilde horen over (hedendaagse) literatuur. Men had het gevoel wat achter te raken met allerlei ontwikkelingen op cultureel gebied. In W-Duitsland zelf hoorde je daarover niet zo veel en als je in het weekend in Holland was, was je eerste gang toch niet naar de boekwinkel. Voor de mensen die hier langer zaten, gold dit natuurlijk nog veel meer. Ook voor de kinderen van beroepsmilitairen was het een punt: je kon niet verwachten dat je ouders voor je verjaardag naar Nederland gingen om daar een boek te kopen.

Zo werd het plan geboren om daar iets aan te doen:

- er moest regelmatig informatie gegeven worden
 - er moesten zoveel mogelijk verkooppunten gerealiseerd worden.
- Het bureau van de humanistische geestelijke verzorging nam de voorbereidende werkzaamheden op zich, zoals kontakten met uitgeverij en CPNB, en vond toen meerdere mensen bereid mee te werken. Het project leek bij uitstek geschikt voor de Vormingscommissie.

De Vormingscommissie is voortgekomen uit een nieuwe opzet van de Welzijnszorg (WZZ) en heeft tot doel allerlei vormende (sociaal-culturele) akti-

viteiten voor de gehele militaire gemeenschap te organiseren en te begeleiden. In de commissie zitten naast de geestelijk verzorgers, de WZZ-funktionaris, het Hoofd Bureau Personeel (voorzitter), de officier Sociale Dienst, de sportofficier en de voorlichtings-officier.

De Vormingscommissie ontwierp na enkele vergaderingen het volgende programma: een tentoonstelling „Boekendag” in het KMT, bestaande uit

- materiaal van uitgeverij — allerlei boeken, boekrecensies, weekbladen — als informatie en ter inzage

- een plaats voor de Engelse bibliotheek en de Duitse boekwinkel
- informatie en lezingen, verzorgd door Dick Zaal.

- (gratis) „mini-pockets” en „bulkboeken” (van de vormingsgelden) voor alle bezoekers

- een verkooppunt in het KMT
- Persoonlijke uitnodigingen aan de gezinnen en affiches op de publikatieborden verzorgden de reclame. Een „excursie” naar het KMT voor de kinderen van de middelbare school werd in het programma opgenomen.

Deze „Boekendag” is gehouden op de GTM (Groep Techniek en Materieel) in Hesepe, op de 1e GGW (Groep Geleide Wapens) in Handorf, de 2e GGW in Schöppingen en de 3e GGW in Hesisch-Oldendorf. Vanzelfsprekend overal aangepast aan de plaatselijke omstandigheden.

I want what I want

„Ik wil niet voor de rest van mijn leven een man zijn.” Dit is een van de citaten die te beluisteren valt in John Dexters film „I want what I want”. Een gemakkelijk uit te spreken zinnenet, maar welk een tragedie gaat schuil achter deze woorden die óók in het hedendaagse leven worden uitgesproken door mensen die in medische kringen bekend staan als transsexuelen.

Anne Heywood nu heeft het aangedurfd om de problematiek van de transsexueel voor de camera aanschouwelijk te maken. Geen gemakkelijke opgave, want voor deze rol bestudeerde ze maandenlang het gedragspatroon van de man, zijn manier van lopen, sigaret vast houden, zich kleden en wat dies meer zij.

Voor de film werd haar gezicht aangepast; haar haar werd net zo geknipt

Het verhaal bestaat uit vier episoden, waarvan ik het eerste deel het sterkst vind. Daarin ontdekt de jongen Roy, dat hij in wezen vrouwelijk is en dat ook wil zijn. Zeer tot ongenoegen van zijn vader — die overigens zijn seksuele lusten botviert op kleine meisjes — de directeur van een supermarkt. De vader betrapt op een avond zijn zoon, als die geheel verkleed als vrouw voor de televisie in slaap is gevallen. De vader probeert op alle mogelijke manieren dit beeld te verbannen, zelfs tracht hij „die afwijking” er uit te slaan. Roy reageert anders en subtieler: hij verlaat het huis en gaat op kamers wonen om zich daar om te „vormen” tot vrouw. Hij neemt een andere naam aan, een meisjesnaam en na enkele weken durft hij/zij de straat op en wordt tot zijn/haar verbazing geaccepteerd als vrouw.

als bij een man. Alleen haar stem („wat is die donker en sexy”, zegt een tegenspeelster) bleef vrouwelijk, maar dat had duidelijk een functie in het geheel.

„I want what I want” is geen mooie film geworden. Bewust heeft regisseur John Dexter gekozen voor simpele beelden die het verhaal (Gillian Freeman schreef het scenario naar het gelijknamige boek van Geoff Brown) alleen maar illustreren. Hij werkt uiterst simpel met het kleurengamma. Soms kreeg ik de indruk dat het net iets te eenvoudig was gehouden, er zou op bepaalde momenten meer „beeld” gegeven kunnen worden. Echter, door de gemakkelijk te begrijpen tafereeltjes wordt de aandacht tenminste niet afgeleid van het spel van Anne Heywood. En dat is werkelijk verbluffend goed.

Pikante trekjes die regisseur John Dexter door zijn verhaal heeft laten strooien zijn de vrouwen die zonder uitzondering mannelijk gekleed gaan. Veelal in jeans, maar niet verhullen dat er wel degelijk een vrouw in „zit”. Maar dit terzijde.

Een klein liefdesdrama is er de oorszaak van dat Roy/Mandy zich van het leven probeert te beroven, omdat haar vriend tot de ontdekking komt dat hij/zij niet zo vrouwelijk als hij wel dacht: „Weinig borsten tot daaraan toe, maar geen vagina is daar.” Dan besluit Mandy naar een (zeer begrijpende) arts te gaan die haar adviseert zich te laten behandelen in een kliniek. Na de operatie (evens de laatste en kortste episode) het verhaal uit en gesuggereerd wordt dat nu alles fijn en gelukkig is.

Moeilijk probleem

Het verhaal en de film is mijns inziens daarmee niet af. Regisseur John Dexter en actrice Anne Heywood hebben een poging gedaan om een zo moeilijk probleem (wie herinnert zich niet de uitzending van Koos Postema) aanschouwelijk voor te stellen. Enkele vragen blijven. Bijvoorbeeld: het grote publiek zal zich afvragen, hoe kan zo'n operatie tot stand; hoe kan je van een penis een vagina maken; voorts de naamsverandering; de omvang in de maatschappij en tenslotte kan zo'n man/vrouw later nog trouwen? Etcetera, etcetera.

Maar niettemin heb ik met bewondering gekeken naar het spelen van Anne Heywood die eerder met haar rol in *The Fox* mijn hart al had gewonnen. Goed, maar weinig opvallend. Het spel wordt geboden door Harold Andrews, Jill Bennett, Paul Rogers (als de vriend) en Michael Coles.

PETER MORRIS

Links: Anne Heywood en haar „vriend”

Onder: In gesprek met de begrijpende dokter

Filmroddels

CANNES 1972 is voor de Italiaanse filmmakers een groot succes geworden. De jury van het filmfestival besloot namelijk — en wel zeer eenstemmig — de hoofdprijs toe te kennen aan twee regisseurs, Francesco Rosi en Elio Petri. Echter, de Franse PTT moest er aan te pas komen om beide heren uit respectievelijk Rome en Napels terug te halen, want beiden waren onmiddellijk na de vertoning van „De zaak Mattei” (Rosi) en „De arbeidersklasse gaat naar het paradijs” (Petri) afgereisd. De twee regisseurs zijn namelijk niet gediend van persconferenties die ze „nietszeggend en stompzinnig” vinden. Maar goed, in hun hart waren ze toch verguld met de (gedeelde) Gouden Palm temeer daar Frenzy-regisseur Alfred Hitchcock en superstar Gina Lollobrigida hen de prijs uitreikten.

Voor Elio Petri was het niet de eerste keer dat hij op de planken van het Palais des Festivals stond. Eerder kreeg hij al een onderscheiding voor het beste scenario van zijn speelfilm „Ieder het zijne”; een paar festivals later kwam hij in aanmerking voor de speciale prijs van de jury voor zijn film tegen de Italiaanse politie „Onderzoek naar het gedrag van een burger wiens levenswandel boven iedere twijfel verheven is”. De toekenning van de Gouden Palm vindt hij niettemin erg belangrijk, want zo verklaarde Petri: „Niet alleen omdat Rosi en ik hier een dubbel Italiaans succes hebben geboekt, maar vooral omdat we allebei kritische films hebben gemaakt over de huidige situatie in Italië waarvan de werking door deze internationale erkenning zal worden gestimuleerd.”

De maker van Butch Cassidy and the Sundance Kid, de Amerikaan George Roy Hill ontving de speciale prijs van de jury voor zijn „Slaughterhouse-Five”. De Hongaarse regisseur Miklos Jancso kreeg de prijs voor de beste regie van „Rode Psalm”. Prijzen voor de beste mannelijke en vrouwelijke hoofdrol waren voor Jean Yanne en Susanne York. Vooral de toekenning aan Jean Yanne lokte nogal wat kritiek uit, want velen waren het er over eens dat niet hij maar de Italiaanse acteur Gian-Maria Volonte voor deze onderscheiding in aanmerking moest komen mede gelet op diens prestaties in de films van Rosi en Petri waar deze acteur de beide hoofdrollen in speelt.

Hitchcock, altijd een kring van notoire bewonderaars

DE TWAALFDUIZEND gasten die het jaarlijkse filmfestival in Cannes bezochten, spendeerden in dit twee weken durende evenement zo'n vijf miljoen nieuwe Franse francs in de hotels, restaurants en het Casino.

NEW YORK beleefde 30 mei de officiële vertoning van Alfred Hitchcocks „Frenzy”. De 72-jarige grootmeester van de suspense toonde het Amerikaanse bioscooppubliek zijn 53-ste thriller en is daarmee op weg een niet te kloppen record te vestigen. Overigens was men op het filmfestival in Cannes al eerder geconfronteerd met de nieuwste Hitch, want daar draaide men de film buiten mededinging als afronding van het festival-gebeuren.

IN DEZE RUBRIEK ook een paar droeve gebeurtenissen. Allereerst Asta Nielsen, een van de sterren van de stomme film, stierf op 90-jarige leeftijd in een ziekenhuis in Kopenhagen. Asta Nielsen speelde veel beroemde rollen waarvan die van Hamlet wel het bekendst werd. In 1949 verschenen haar memoires onder de veelzeggende naam De Tiende Muze. Twee jaar geleden trouwde zij nog (voor de vierde maal) met de achttien jaar jongere Deense kunsthandelaar Thede.

NOG EEN „OUDJE” van het witte doek overleed in mei. Margaret Rutherford alias Miss Marple be-

reikte de leeftijd van 80 jaar. Zij begon haar loopbaan bij het toneel, maar stapte alras naar de film over. In '64 werd zij onderscheiden voor haar rol in „The VIP's”, de Oscar voor de beste bijrol. Drie jaar later werd zij als „Dame of the British Empire” in de adelstand verheven. Haar bekendste filmrollen waren die van miss Marple, de oude vrijster, die in een serie boeken van Agatha Christie ettelijke moordzaken tot een oplossing brengt. Margaret Rutherford was sinds 1945 getrouwd met de acteur Stringer Davis, die o.a. met haar optrad in The VIP's en de miss Marple-films. Ze was begin dit jaar uit het ziekenhuis ontslagen waar ze een half jaar moest revalideren na een operatie aan een gebroken heup.

JEAN-LUC GODARD over zijn laatste film: „Je gaat naar „Tout va bien” kijken met het meisje waar je mee samenleeft. Ik vind dat de film aan zijn opzet voldoet als hij jullie op een bepaalde manier scheidt. Als jullie na het bekijken van de film weer thuiskomen sta je tegen elkaar (...). Kortom, u bent gedwongen terug te keren tot uw werkelijke terrein van man en vrouw die samenleven, dus waar u thuishoort. Mijn doel is de mensen uit elkaar te rukken, niet bijeen te brengen, in tegenstelling tot de tv.” (Hoofdrollen in deze klassetriest-film voor Yves Montand en Jane Fonda.)

P. J. M.

Bokser Jan Lubbers: Kermis is belangrijker

„Het vervelende is dat de mensen nu misschien van me zeggen, verrek die Jan Lubbers is toch ook eigenlijk een slechte bokser. Die zien we niet meer terug.”

Jan Lubbers, de 28-jarige halfzwaargewichtkampioen van Nederland was enige minuten na het Europese titelgevecht tegen de Engelsman Chris Finnegan weer volledig bij zijn positieven. De harde serie linkse en rechtse hoeken die hem in de achtste ronde velde was blijkbaar niet zo desastreus angekommen. Lange Jan zoals hij in bokskringen wordt genoemd wankelde weliswaar in de ring van de Royal Albert Hall maar Finnegan die zijn titel behield bleek later duidelijk opgelucht dat het gevecht zo'n wending had gekregen. Finnegan zei: „Als Lubbers in de gaten zou hebben gehad dat mijn rechteroog praktisch dicht zat en me op die plek geteisterd had was ik zeer waarschijnlijk mijn titel kwijt geweest.”

Geen kans

Wel voor Jan Lubbers is het niet zover gekomen. De slag in Londen, begin juni, verloor hij kansloos. Zijn aspiraties om eens Europees kampioen in het halfzwaargewicht te worden waren vernietigd. Nu moet ik toch wel stellen dat praktisch niemand die Lubbers en Finnegan kent de Nederlander een reële kans op de titel gaf. Jan Lubbers, de oudere broer van Rudi Lubbers wist dat zelf ook. Een maand voordat hij naar Londen ging vertelde hij mij: „Ach je moet het zo zien. Ik krijg een kans om uitdager te mogen zijn. In al mijn profwedstrijden heb ik nog weinig partijen verloren. De EBU stelt mij dus kandidaat. Wat moet ik doen? Weigeren? Dan kan ik meteen wel mijn biezen pakken. Daarom moet je gaan. En als ik merk dat het niet meer gaat ga ik toch liggen. De boksport is me geen ongeluk waard. Tenslotte gaat het allemaal om de poen en moet ik aan mijn gezin denken.”

Met dat gezin trekt Jan Lubbers Nederland door. Sinds enige jaren is hij exploitant van een schiettent op de kermis. Een drukke beweging. Daarom stelt hij: „Ik moet altijd schipperen. Als ik wil gaan trainen moeten we speciale maatregelen nemen. Ik kan mijn vrouw niet overal alleen voor laten staan. Neem nou dit gevecht tegen Finnegan,” en hij laat zich nog eens lekker achterover zakken in zijn woonwagen, „neem nou eens dit gevecht tegen Finnegan. Dat heeft me toch een improvisatie gekost. Als ik trainde en dat gebeurde nog al eens stond Rudi, mijn broer, in de tent. Als ik dan 's avonds terugkwam begon ik ook nog voor een paar uurtjes. Nou zeg er es wat van. Is dit een ideale voorbereiding?”

Hoewel Lubbers geestelijk niet altijd bij zijn eerste en naar later blijken zou

voorlopig zeker laatste titelgevecht aanwezig was deed hij lichamelijk zoveel in de boksschool van leraar „ome” Piet Termeulen dat hij vele, vele kilo's afviel. Trouwens dat was nodig ook, want Lubbers woog ongeveer twee maanden voor zijn gevecht tegen Finnegan ruim zeven kilo te zwaar. In Londen zagen de Engelsen een stevig afgevallen Lubbers. Zijn rug leek van perkament. Heeft dat gewichtsverlies hem niet teveel parten gespeeld? Lubbers: „Eigenlijk ben ik qua type eerder geschikt voor het zwaargewicht. Ik ben veel afgevallen ja. Maar nadeel heeft dit me zeker niet opgeleverd. Ik voelde me zeker niet slapper.”

Weer op kermis

Jan Lubbers is niet ongeschonden de Royal Albert Hall uitgestapt. Chris Finnegan, even oud, maar bogend op een succesvollere carrière, o.m. Olympisch kampioen in Mexico, had het gezicht van Lubbers ernstig geteisterd. Opvallend is dat Lubbers zeer snel hersteld is. Na een week rust is hij

weer, zij het kalm aan, zijn werk op de kermis begonnen. „Kijk”, zegt hij, „die Finnegan is geen kleine jongen. Ik heb me misschien lichtelijk op hem verkeken. Maandenlang heb ik met rechts voorstaande boksers getraind. Waarschijnlijk heb ik dat nog niet voldoende gedaan. Maar bedenk één ding bij boksen; je kunt nog zo hard trainen maar als de andere gewoon beter is kom je niet aan de bak. In welke sport is dat trouwens niet het geval.”

Voor Jan Lubbers is een episode in zijn bokscarrière afgesloten. In zijn meer dan dertig profgevechten is hij voor de tweede keer knock-out gegaan. Hoewel hij zonder succes in Nederland terugkeerde is hij de eerste Lubbers voor wie de poorten open gingen. Broer Rudi wacht nog steeds om voor uitdager te mogen spelen. Misschien over enige maanden tegen de nieuwe Europese kampioen in het zwaargewicht Jürgen Blin? De familie Lubbers die het boksen in het bloed zit, duimt nu al voor een positieve uitslag.

WIM JESSE

Zeeuws-Vlaanderen in de knel

INDUSTRIE VREET AAN DORP EN LAND

De milieuconferentie in Stockholm is voorbij op het moment, dat u dit leest, en net begonnen op het ogenblik, dat wij dit schrijven. Conclusies zijn er in dit kader dus niet te geven, maar het ziet er naar uit, dat de zorg voor de wereld met een Janushoofd zal worden beleden. De conferentie zal genoeg stemmen opleveren, die uitleggen, dat de situatie op milieuhygiënisch gebied wel zorgen baart, maar nog geenszins wanhopig is, zodat er voldoende tijd beschikbaar is om alles in een mooie gemoedsrust te regelen. Amerika en Japan sloten onlangs een met vele recepties omgeven verdrag om een bijzondere vogelsoort te behouden, maar aan de andere kant kwamen op de eerste dag van de milieuconferentie in de Zweedse hoofdstad vijf ten dode opgeschreven Japanners aan, die verlamd, blind en doof waren dankzij de vergif uitbrakende economische vooruitgang in hun land. En we weten allemaal, dat Amerika in Vietnam hele landstreken onleefbaar maakt, niet alleen voor de mens, maar ook voor de bijzonderste vogelsoorten. Zeventienhonderd delegaties uit ongeveer zestig landen hebben deelgenomen aan de conferentie en hebben

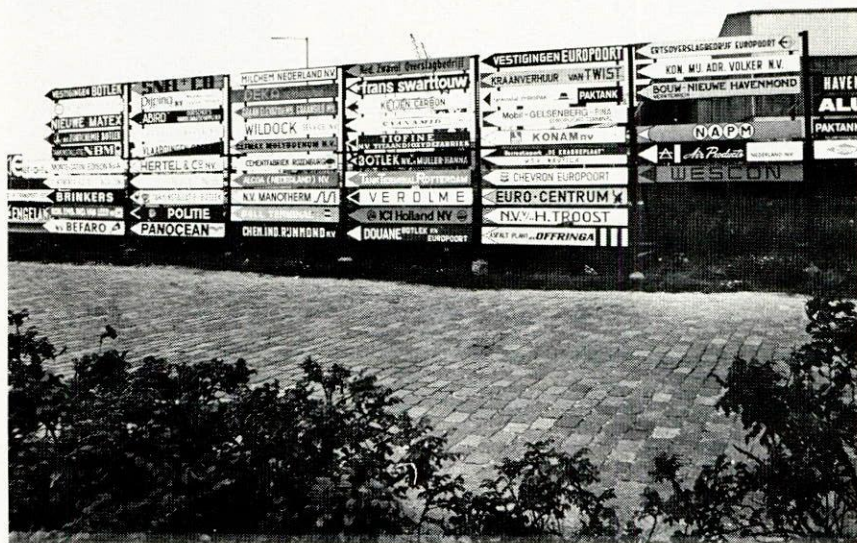
12.000 pagina's verontruste tekst, verdeeld over zo'n 350 rapporten, op de groene tafels der milieubehartigers neergelegd. Het slechte geweten van deze overbevolkte wereld sprak er duidelijk uit, maar de even hoogdravende als soms vage inhoud ervan weerspiegelde niet de brandende begeerte om spijkers met koppen te slaan. Maar goed, het leek zeer zinvol om op een dergelijk niveau over dit probleem, dat ons volgens de club van Rome over dertig jaar de kop gaat kosten, de kat de bel aan te binden. En het is daarom te hopen, dat de gesprekken overal en in wellicht, nieuw opgerichte instanties zullen worden voortgezet. Bijna zouden we hier achter het sprookjesachtige „tot in de lengte van dagen” hebben gevoegd, maar deze term lijkt ons in dit verband volkomen misplaatst.

Eenvoudige pennestreek

Heel verbijsterend is echter dat, terwijl men op internationaal niveau toch in ieder geval een begin maakt met dit levensbelangrijke probleem en men in ieder geval wil verhoeden dat er nog meer op deze aarde uitsterft, minister Drees van Verkeer en Waterstaat met

een eenvoudige pennestreek het lot heeft aangegeven van een hele Nederlandse streek: het oostelijk gedeelte van Zeeuws-Vlaanderen. Vorige maand viel namelijk de beslissing, dat door dat land het Baalhoekkanaal gegraven zal worden en vier dorpen plus vijfhonderd hectare vruchtbare landbouwgrond zullen over een aantal jaren in de golven, waarover dan volgeladen tankers af-en-aan zullen varen, moeten verdwijnen. In deze tijd van internationale samenwerking op milieugebied volgt nu een even merkwaardig, onbegrijpelijk als schrijnend verhaal, dat te weinig verteld wordt in deze tijd, waarin in ons land Limburg en het Noorden als probleemgebieden (overigens ook terecht) zoveel aandacht krijgen. Wat is er aan de hand? In het kader van de Benelux-samenwerking, die ons zó hecht met de Belgen verbindt, dat er op symposia al niet meer over burens, doch slechts over broeders van elkaar wordt gesproken, was Nederland in 1968 welhaast gedwongen de steeds krachtiger wordende roepstem uit Antwerpen om meer en meer industrie daar te honoreren met het in principe akkoord gaan met de aanleg van een Baalhoek-

Industrie vreet aan dorp en land (vervolg)

probeert Sas zelf vele honderden hectaren pasklaar industriegebied al lange jaren zonder enig succes te slijten, waardoor men nu verbitterd uitroept: „Hier komt alles onder de roet te zitten vanuit België, maar zelf kunnen we op een houtje bijten, onze mensen moeten zelfs als pendelaars dienst nemen bij Belgische fabrieken.” Het staat er nu zelfs al zo voor, dat Gent er met kracht op aandringt het vier jaar geleden nog verbrede kanaal van Gent naar Terneuzen alweer uit te breiden, omdat men — en dat is de enige reden — niet van zins is de moordende concurrentiestrijd met Antwerpen — dat nu uitzicht krijgt op het voor 125.000 tons schepen geschikte Baalhoekkanaal — op te geven, omdat men zelf maar 55.000 tonners kan ontvangen. Want Gent, zo zegt Gent, moet eveneens in de vaart der economische belangen opgestoten worden en als het even kan — „en het moet kunnen, al springen die Zeeuwen van ellende over hun dijken,” heeft Gents burgemeester reeds gezegd — moet Antwerpen naar de kroon gestoken worden. Het aantal en de soort fabrieken, die er komen, vormen geen probleem: in de meeste gevallen waait de wind toch naar Zeeuws-Vlaanderen.

„Te gek”

„Het wordt,” zo beaamt burgemeester Van Dijke van de gemeente Axel, dat ook al jarenlang zonder vruchten uitgestrekte industriegebieden aan de man probeert te brengen, „hier toch wel een beetje gek. Ik hoop nu alleen maar, dat onze regering wel zo wijs zal zijn niet heel Zeeuws-Vlaanderen ten nutte van de Belgische industriële

kanaal, dat vanuit Antwerpen dwars door Zeeuws-Vlaanderen naar de Westerschelde zal lopen teneinde het de Heren Grootindustriëlen op de linker Schelde-oever makkelijker te maken hun produkten te slijten. Niet minder dan drie en twintig walmende fabrieken zijn daar gepland, waaronder het eens door Amsterdam afgewezen Progil, Bayer en BASF.

In de stank

België of liever Antwerpen mag dit allemaal heel mooi vinden, maar Zeeuws-Vlaanderen heeft zelf aan dit roerende staaltje van broederlijke samenwerking geen fluit. Want diezelfde Grootindustriëlen kijken zogezegd wel uit om op Nederlandse bodem aan dat Baalhoekkanaal te gaan zitten, omdat de vestigingsvoorwaarden bij ons nu eenmaal veel ongunstiger zijn dan een paar kilometer verderop en dat hebben ze er niet voor over langs een kanaal, dat toch met lastige en vertragende sluizen komt te zitten. Dit betekent, dat Zeeuws-Vlaanderen vele veren moet laten (het laten verdwijnen van vier dorpen plus landbouwgrond), terwijl het later als dank in de stank mag zitten van diegenen, voor wie de offers zijn gebracht.

Sas van Gent merkt nu al vele jaren hoe dat aanvoelt. Terwijl net onder de grens het Gentse industriegebied floreert (op een zodanige wijze overigens dat je er maar twee keer op een dag langs hoeft te rijden met je auto en hij moet weer gewassen worden, dat wel),

expansie te laten doorgraven met kanalen. Want het is allernoodzakelijkst, dat er juist aan Zeeuws-Vlaanderen zelf iets gedaan wordt. We zitten in het verdomhoekje. Jaren geleden werden hier mooie plannen voorbereid, maar toen begon ineens de nood in het Noorden en in Limburg te spelen en werden wij vergeten. Zeeland hebben we een zetje gegeven, zei de regering, dat moet nu op eigen kracht verder. Enfin, dat is aardig gelukt met het Sloegebied, maar Zeeuws-Vlaanderen werd geheel vergeten. En nu beginnen we zonder meer knijp te zitten. Als hier over drie jaar nog geen nieuwe industrieën zijn gekomen, is de werkloosheid niet meer te overzien. De landbouw stoot nog steeds mensen af en die moeten opgevangen worden. Het werkloosheidspercentage ligt hier nu al op ongeveer gelijk niveau als in Limburg en het Noorden, waar iedereen over praat. Maar als men het hier nog even zo door laat gaan, kan iedereen wel verhuizen."

Er is in Zeeuws-Vlaanderen wel een eigen plan vastgesteld, het industrieplan Ossensisse, dat aan de Westerschelde komt te liggen, maar vooralsnog toont Het Kapitaal meer belangstelling voor België, dat nauwelijks normen aanlegt op het gebied van de milieuhygiëne en veel gunstiger financiële voorwaarden heeft opgesteld om de industrie te lokken.

Inmiddels is wel in België zelf verzet gerezen tegen de plannen van Antwerpen en Gent om terwille van hun con-

currentiestrijd de lucht en het water zo te verzieken, dat het woord leefbaarheid daar weldra als een zeer archaisch begrip te boek zal staan. En in bepaalde kringen wekt het de hoogste verbazing, dat er Nederlandse dorpen moet vallen „onder de machtswellust van Antwerpen en Gent," zoals ir. André Mertens uit Gent heeft geschreven. Om dat te verhoeden heeft hij een plan opgesteld om een soort superkanaal van Antwerpen via Gent naar Brugge en Zeebrugge, twee plaatsen die ook al in de slag zijn om industrieën te trekken, te laten graven, geheel over Belgisch grondgebied dus. Maar inspraak is nu eenmaal in België een ongekend woord en toen er van de havenautoriteiten van die steden toch een antwoord verlangd werd, deden zij deze oplossing af met de dooddoener: „Zulks is veel te duur." En daarom zal Nederland voor deze „machtswellust" moeten bloeden.

Een strohalm

Zeeuws-Vlaanderen grijpt zich nog aan één strohalm vast: dat de Nederlandse regering zodanige hoge eisen zal stellen op milieuhygiënisch gebied, wanneer België tot het graven van het Baalhoekkanaal zal overgaan, dat het voor dit land op geen enkele mogelijkheid is op te brengen aan die verplichtingen te voldoen. Dan, zo hoopt Zeeland, heeft Nederland in Beneluxverband zijn goede wil getoond, maar kunnen de Belgen die goede wil niet honoreren. „Dat," zegt men, „zou de

elegantste oplossing zijn om overal vanaf te komen. De liefde kan nu eenmaal niet van één kant komen."

Eigenlijk is het hier net gegaan als met het reeds genoemde verdrag tussen Amerika en Japan om bijzondere vogels te sparen. Voor de Nederlandse regering is het namelijk geen punt van bedenking geweest, of dat Baalhoekkanaal er nu wel of niet moest komen, maar of het door het unieke natuurgebied „Het Verdrongen Land van Saaftinge" zou moeten lopen of door de vier dorpen met hun landbouwgrond. In alle wijsheid is besloten om de bijzondere vogels, die hun nesten in Saaftinge hebben, te sparen en de dorpen te offeren. Vele hearings en inspraakmogelijkheden zijn daaraan voorafgegaan, maar uiteindelijk is dat slechts met de bedoeling gedaan om het werkelijke probleem te verluieren. Want wie maar even nagaat wat Zeeuws-Vlaanderen te wachten staat, wanneer die tientallen industrieën bij Antwerpen en Gent er inderdaad zijn verzezen, begrijpt dat én vogels in een nu nog uniek natuurgebied én mensen de levenskansen vrijwel ontnomen zijn.

Wat dat betreft is de al eerder gemaakte vergelijking met Vietnam hier best op zijn plaats. Tenzij Stockholm vele autoriteiten toch wijzer heeft gemaakt dan nu nog wordt verwacht.

RIEN ROBIJNS

Blauwdruk voor overleving

Alweer het milieu. Het houdt niet op. Ik druk me onzorgvuldig uit, want het vervelende is juist dat het milieu wel „ophoudt”, wanneer we niet de moed blijven opbrengen om kennis te nemen van nieuwe voorstellen om de milieu-problematiek aan te pakken. Je kunt niet straffeloos schrijven dat de instandhouding van ons wereldsysteem aller inspanning zal kosten en tegelijkertijd bang zijn dat een nieuwe milieu-bijdrage je lezers en je zelf zo langzamerhand wel zal gaan vervelen. Toch is een aanmoediging wel op zijn plaats, want het gevaar voor overdosering is niet denkbeeldig. Kranten en omroepen die uit zijn op de gunst van het publiek weten dit maar al te goed en passen er daarom voor om te lang stil te staan bij belangwekkende nieuwe denkbeelden die op het eerste gezicht vervelende konsekwenties lijken te hebben. Zo komt het dat milieu-vraagstukken dan weer wel en dan weer geen „mode” zijn.

Het rapport van de Club van Rome is al lang geen nieuws meer. Het was even vervelend natuurlijk, zo'n onheilstijding, maar voor de rest moeten de intellectuelen en de actiegroepen het maar uitmaken. Zij vormen ons alibi. Gedragspsychologen weten maar al te goed dat de attentiewaarde van een gebeurtenis, slechts indirect te maken heeft met het intrinsieke belang ervan. In rond Hollands: zelfs de meest opzienbarende ontdekkingen zoals de uitkomsten van het onderzoek op initiatief van de Club van Rome, worden al ras weer verdrongen door andere sensationele gebeurtenissen als grootscheepse vliegtuigkapingen. Vermoedelijk zijn de woeste tonelen die zich op het vliegveld Lod bij Tel Aviv hebben afgespeeld voor de meeste mensen veel meer verontrustend, want veel makkelijker voorstelbaar, dan de woeste tonelen die zich zullen gaan afspelen als we de bevolkings- en produktiegroei niet snel afremmen. Maar hoe ingewikkeld en onoverzichtelijk de strategie voor een beperking van de groei ook moge zijn, we kunnen slechts kiezen tussen het zoeken naar eigen oplossingen of het afwachten van wat er met ons zal gaan gebeuren. Waarschijnlijk hebben we hier al meteen een van onze grootste strategische problemen te pakken: hoe mobiliseer je de bevolking tot acties die pas vruchten zullen gaan afwerpen voor hun kinderen?

Milieudefensie

In januari van dit jaar publiceerde het Britse blad „The Ecologist”, met steun van 33 vooraanstaande geleerden, een „blueprint for survival”. Deze blauwdruk voor overleving sloot aan bij de conclusies van het rapport van de Club van Rome en was meer toegespitst op de Engelse situatie. Het was

geen afgeronde studie en de blauwdruk werd zeker niet voorgesteld als de enige juiste oplossing om uit de wereldwijde problemen te komen. Maar het was een eerste aanzet, een eerste fingerwijzing om het karwei althans op nationale schaal aan te kunnen pakken. De Raad voor Milieudefensie in Nederland heeft kort geleden een Nederlandse versie van de „Blauwdruk voor overleving” uitgegeven. Het manifest wordt ook hier ondersteund met de namen van journalisten, academici en politici die de grondprincipes van het stuk onderschrijven. Daarmee hebben we na het advies van de „commissie van zes” aan het permanent overlegorgaan van PvdA, D'66 en PPR een tweede stuk in handen dat met praktische uitwerkingen van de theoretische aanbevelingen van Meadows en de zijnen komt. Verheugend is dat de Blauwdruk meer betekenis heeft dan de betrekkelijk obligate voorstellen van Mansholt c.s. (Wie dit blad bewaart, vindt het advies van de zes besproken in Ego van april en het rapport van de Club van Rome in de Ego's van maart en juni). De Blauwdruk is te vinden in het eerste nummer van Milieu Defensie en voor vijf gulden verkrijgbaar. Een „curiositeit” is dat het hele verhaal is afgedrukt op papier dat voor 80 pct. vervaardigd is uit papier dat reeds gebruikt was. Een goed voorbeeld waaruit blijkt dat de Raad voor Milieudefensie het niet laat bij mooie woorden alleen. In de inleiding van de Blauwdruk wordt de noodzaak voor verandering overtuigend uiteengezet. We hoeven daar niet overvloedig uit te citeren want de analyse van de zorgelijke situatie is in belangrijke mate geënt op stukken die we in de hierboven genoemde Ego's uitputtend behandeld hebben. Terecht stelt men dat hoe ongeloofwaardig sommige voorstellen ook zullen klinken, het toch juist is om de oplossingen aan de hand van de problemen te formuleren en niet op basis van de voorspelbare haalbaarheid of onhaalbaarheid. We zouden tekort schieten als we uitgingen van de politieke in plaats van de ecologische realiteit. Het is triest maar als sommige suggesties als „niet te verwezenlijken” afgewezen worden, dan presenteert de werkelijkheid ons vanzelf de rekening. Ons natuurlijk milieu houdt geen rekening met menselijke onvolmaaktheden, alhoewel haar eigen elasticiteit indrukwekkend is.

Pesticiden

We komen bij de oplossingen, die de Blauwdruk ziet in de vorming van een stabiele maatschappij. Dat behoeft veel toelichting. We beginnen met de voorstellen ter beperking van de milieu-verontreiniging. De Blauwdruk wijst er op dat de meest gangbare methode

om de vervuiling tegen te gaan door de verontreinigende bestanddelen te verspreiden een soort fop-methode is.

Hinderwet-vergunningen die alleen afgegeven worden als de schoorstenen maar hoog genoeg zijn, bewerkstelligen slechts dat iedereen enige last ondervindt van de uitgebrachte stoffen in plaats van dat een kleine groep er veel hinder van heeft. Wat heeft dan wel zin? In de eerste plaats zal het gebruik van niet-afbreekbare pesticiden en anorganische kunstmeststoffen geleidelijk moeten worden verminderd en tenslotte geheel verboden. Daarvoor in de plaats zullen op de lange termijn biologische bestrijdingsmethoden en natuurlijke meststoffen moeten komen. Er doemen twee grote moeilijkheden op. De natuurlijke landbouwmethoden zullen vooral in het begin veel duurder zijn dan het gebruik van chemische hulpmiddelen en verder lijkt het onmogelijk om het in de ontwikkelingsgebieden nu al zonder pesticiden en kunstmest te stellen. Daarom is voor die gebieden financiële hulp dringend noodzakelijk. Maar zelfs als die er komt zal het gaan om de keuze tussen een min of meer bevredigende voedselproductie op korte termijn met grote gevaren voor de landbouwopbrengst in de toekomst, of bodemverbetering die noodzakelijkerwijs tot gevolg zal hebben dat er vooral de eerste tijd meer mensen van honger zullen sterven. Om de uitputting van de natuurlijke hulpbronnen en de ongunstige gevolgen van een steeds verder opgeschroefd energie-gebruik tegen te gaan zullen er belastingen moeten komen op waterverbruik, grondstoffenwinning en verbruiksartikelen. Wij kunnen ons voorstellen dat zuinig gebruik van drinkwater goedkoop zal blijven en dat verspilling van datzelfde water extra belast zal worden. Zo kan het gebruik van zeer schaarse grondstoffen worden ontmoedigd door daar hoge belastingen op te heffen en kunnen er prijsverhogingen worden ingevoerd voor nutteloze wegwerp-artikelen. Toch gaat het hier om marginale maatregelen, want een wezenlijke afremming van het water-, energie-, en afvalstoffenverbruik is uitsluitend een gevolg van doeltreffende bevolkings- en welvaartsbeperking. Een beperking van het energiegebruik heeft als „voordeel” dat de werkloosheid die het gevolg is van automatisering van de bedrijfsvoering kan worden ingedamd. Ik schrijf voordeel tussen aanhalingstekens omdat vele mensen het als een verworvenheid zullen zien dat machines mensenwaardige arbeid zijn gaan overnemen, maar anderzijds ontnemen je de overheden een reëel argument om de groei-economie te handhaven: angst voor vermindering van de werkgelegenheid. De Blauwdruk doet wel wat erg lyrisch over de

terugkeer van het oude vakmanschap en de daarmee gepaard gaande arbeidsvreugde, maar los daarvan lijkt het erop dat zelfs wanneer je vindt dat de zin van het leven in vele gevallen niet in de arbeid tot uiting komt, het leven zelfs met treurig werk toch rooskleuriger zal zijn in een stabiele samenleving, dan in een opgefokte groei-maatschappij.

Een niet onaanzienlijk probleem vormt de vervuiling als gevolg van de productie van synthetische materialen. Vervanging daarvan door natuurlijke producten, lijkt aantrekkelijk, maar zal opnieuw een beroep doen op het milieu. De verbouwing van katoen op grote schaal leidt tot gebruik van de verfoeilijke pesticiden en de productie van papier waar vroeger plastic werd gebruikt roept problemen op van verdergaande ontbossing en erosie. Ook hier biedt alleen een teruglopende consumptie soelaas.

Overbevolking

Het is niet makkelijk om een maatstaf voor overbevolking te vinden. Het is veel naïefer om daarom maar te doen alsof er van overbevolking geen sprake is. Sommigen vinden dat overbevolking die situatie is waarbij een aantal mensen binnen een bepaald gebied van honger sterft, anderen hebben het al over overbevolking wanneer „de menselijke waarden” door het aantal mensen in gevaar worden gebracht. Voor het gemak gaan de schrijvers van Blauwdruk uit van het ideaal van de autarkie. De verhouding tussen de mensen en de voor die mensen beschikbare (voedsel)produkten moet zodanig zijn dat men self-supporting kan zijn, d.w.z. niet afhankelijk van andere gebieden. Dat is een theoretisch uitgangspunt in een wereld, waarin import van tekorten en export van overschotten de zaak draaiende houdt. Deze marktbevingen zullen echter gaan stagneren als de wereldbevolking toe blijft nemen en bepaalde produkten te schaars worden. Daarom is er voor deze overbevolkingsmaatstaf heel wat te zeggen. Welnu, Engeland kan op het ogenblik waarschijnlijk nog maar de helft van zijn bevolking zelf voeden. Nederland lijkt vijf miljoen mensen aan te kunnen. Hoe men precies tot dat getal gekomen is, wordt niet verder verklaard. De wereldbevolking zit — als we de eiwitbehoefte als sleutel nemen — al aan zijn top. Toch zullen drastische geboortebepurende maatregelen op mondiale schaal op zijn vroegst over enkele honderden jaren een bevolkingsaantal opleveren dat gelijk is aan het huidige. Waarschijnlijk is de aanbeveling om de immigratie stop te zetten, wil men de bevolking doelmatig beperken overgenomen uit de Engelse blueprint. Daar is dat probleem groter dan in ons land. Wat — over de hele linie bezien — nu precies het bevolkingsbeperkende effect van stopzetting van de immigratie is, is me niet precies duidelijk. Vermoedelijk doelt men hier op het feit dat men in verschillende ontwikkelingslanden van mening is dat de kinderen — als de situatie in eigen land te zorgelijk wordt — altijd nog terecht kunnen bij de vroegere koloniale overheersers.

Gemeenschapszin

Een hoeksteen in de strategie voor de vorming van een stabiele samenleving is het idee van de decentralisatie. De motivering van deze aanbeveling is stellig niet het meest overtuigende deel van de Blauwdruk. Centraal staat de bevordering van het gemeenschapsgevoel, dat de invoering van drastische maatregelen zou vergemakkelijken en dat in kleinere samenlevingsverbanden makkelijker tot stand zou komen. Andere voordelen: de transportkosten van huishoudelijke afvalprodukten naar landbouwgebieden worden zo laag mogelijk gehouden, in kleinere bedrijven zal men eerder streven naar verbetering dan naar uitbreiding van de productie, werk en plezier zouden met elkaar verenigbaar zijn(???), het individualisme zou afnemen, evenals de milieuverontreiniging per hoofd van de bevolking.

Hier wordt m.i. de blauwdruk zowel utopisch als nostalgisch. Van tweeën één. Of de gewenste afnemende industrialisatie zal automatisch leiden tot een proces van „ontstedelijking” en dan heeft dat niets te maken met een gekozen strategie, maar alles met een automatisch optredend verschijnsel, of men wil dat proces bewust stimuleren en dan zie ik de voordelen maar ten dele. Decentralisatie kan natuurlijk nooit kwaad, maar men maakt zich er toch met een Jantje van Leiden vanaf als men dit streven te veel gaat idealiseren, zonder er voldoende argumenten bij te verschaffen. Er zijn immers allerlei tegenwerpingen en bedenkingen mogelijk. Het rapport stelt dat we onze benarde positie alleen kunnen beoordelen als we deze in het geheel bezien en een proces van decentralisering zal dat nu juist niet vergemakkelijken. Kleine bedrijven zijn niet alleen denkbaar in kleine gemeenschappen. Waarom in kleine bedrijven het werk zonder meer plezieriger zou zijn dan in grote bedrijven wordt niet duidelijk. Waarom een mens alleen in kleine gemeenschappen volledig zich zelf zou kunnen zijn, wordt dat al evenmin. Ik woon in Amsterdam en er is voorlopig geen haar op mijn hoofd die er aan denkt om op het land te gaan wonen, waar het leven zo goed heet te zijn. Ondanks alle frisse lucht en het gekwetter der vogels benauwt het geboorneerde dorpsleven mij te zeer. De luchtverontreiniging, de overvliegende vliegtuigen, het drukke verkeer wegen voor mij nog steeds niet op tegen de vele voordelen van de stad met zijn tolerantie, zijn bioscopen, zijn vele winkels, markten, onderwijsmogelijkheden, gezellige cafés en wat al niet. Natuurlijk zullen anderen daar weer anders over denken. Auto's en televisies verwijderen de mensen — zegt de Blauwdruk bestraffend — maar die heb je ook in die kleinere gemeenschappen. Of de burger in het patriarchaal bestuurd dorp X zoveel dichterbij het bestuur zit dan in de grote stad, waag ik te betwijfelen. Die gemeentes van 5000 inwoners waarover het manifest spreekt, terwijl het ook gewag maakt van steden van meer dan 20.000 inwoners bij de oude Grieken, zijn een slag in de lucht.

In aanhangsel B wordt de „theorie” van de decentralisatie verder geschraagd. De sociologie wordt er als

een natuurwetenschap gezien, omdat de menselijke samenleving een onderdeel van het natuurlijk systeem is. Fundamentele gedragingen van atomen zouden ook toepasbaar zijn op menselijke samenlevingen. Tegen beter weten in, houden we vol dat er principiële verschillen zijn tussen mensen en planten en de Bosjesmannen, Prairie-indianen, Koolarrabulloo's, Pygmeeën en Eskimo's worden er bij gehaald om ons te laten zien dat die het allemaal nog niet zo gek geschoten hadden. Dit gaat wat te ver. De opgefokte periode van de industriële revolutie is — ik geef het toe — een flinterje slechts van onze rijke beschavingsgeschiedenis waarin we duizenden jaren gevist en gejaagd hebben, maar deze gegevens overtuigen ons niet van de noodzaak om een stap terug te doen. Zo is het ook niet aardig om alleen over de nadelen van de grote steden breed uit te meten (toenemende misdaad, onwettige geboorten, alcohol- en drugmisbruik, psychoses, al of niet geslaagde zelfmoordpogingen en andere ongeneugten), want dan wek je de indruk dat je wetenschappelijke verworvenheden misbruikt om je eigen redeneertrant kracht bij te zetten. De Blauwdruk zegt het zelf al: men zal de oorzaak van de sociale misstanden zelf aan moeten pakken, niet de symptomen bestrijden. In mijn optiek is de grote stad meer symptoom dan oorzaak van allerlei sociale ziekten, ook al omdat je ook nog wel eens een dronken lor op het platteland tegenkomt. Dat de bordelen vooral in de stad te vinden zijn zegt niet zoveel; ook boeren weten in geval van hoge nood hun weg naar de stad wel te vinden. Oorzaken zijn de ongebreidelde economische en demografische groei, de welvaart en vooral de ongelijke verdeling daarvan. Aanbevelingen als een verbod van uitbreiding van het weggennet; daar hebben we wat aan. Met frases als „dat industrieën hun nieuwe taak alleen kunnen vervullen als de vreemde scheiding tussen werknemers en bazen wordt opgeheven” of „dat de religie en de rest van onze cultuur met elkaar in harmonie moeten zijn, omdat er geen principiële verschil is tussen de wetten van God en die van de natuur...” schieten we niet zoveel op. Hoewel ik de uitgangspunten van de blauwdruk onderschrijf en hoewel dat voldoende is om het stuk mede te ondertekenen, zou er — voor ik daartoe bereid was — aan dit soort punten toch nog duchtig geschaafd moeten worden. Ook de herziening van ons onderwijssysteem zou nog verder uitgewerkt moeten worden.

In zijn geheel bezien is de „Blauwdruk voor overleving” een moedige poging om de oplossing van de milieuproblematiek grootscheeps aan te pakken. Een goede aanvulling op het rapport van de Club van Rome, een bruikbare start voor velerlei vormen van onderzoek die door de Raad en Vereniging voor Milieudefensie geëntameerd worden. Iedereen die inlichtingen wil over deze landelijke instelling voor milieubehoud kan zich wenden tot het bureau van de stichting: Herengracht 109, Amsterdam, waar men zich ook als lid kan opgeven.

JAN HAASBROEK

CAUTIONS

